

УДК 37.013.83

Т. І. Шанскова,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Житомирський державний університет
імені Івана Франка)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТЕОРІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ГУМАНІТАРНОГО ПРОФІЛЮ В УМОВАХ ДРУГОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті викладено характеристику професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти як міждисциплінарної проблеми на рівні загальнофілософської, загальнонаукової та конкретно-наукової методологій.

Ключові слова: професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, методологія, методологічні принципи, філософська методологія, діалектика, гуманістичний, історичний, системний, синергетичний, андрагогічний, аксіологічний, акмеологічний наукові підходи.

Шанскова Т.И. Методологические основы теории профессиональной подготовки специалистов гуманитарного профиля в условиях второго высшего образования

В статье изложена характеристика профессиональной подготовки специалистов гуманитарного профиля в условиях второго высшего образования как междисциплинарной проблемы на уровне общепhilosophical, общенаучной и конкретно-научной методологий.

Ключевые слова: профессиональная подготовка специалистов гуманитарного профиля в условиях второго высшего образования, методология, методологические принципы, философская методология, диалектика, гуманистический, исторический, системный, андрагогический, аксиологический, акмеологический научные подходы.

Shanskova TI Methodological foundations of the theory of professional training of specialists of humanitarian profile in the conditions of the second higher education

The article describes the characteristics of professional training of specialists of humanitarian profile in the conditions of the second higher education as an interdisciplinary problem at the level of general philosophical, general scientific and specifically-scientific methodologies.

Keywords: professional training of specialists of humanitarian profile in the conditions of the second higher education, methodology, methodological principles, philosophical methodology, dialectic, humanistic, historical, systematic, andragogical, axiological, acmeological research approaches.

Вступ. Професійну підготовку фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти можна визначити як процес професійного та особистісного розвитку студента, який сприяє формуванню його

гуманітарної спрямованості щодо передачі молодому поколінню культурного досвіду людства, впливу на особистість та її соціальне оточення з метою самореалізації та здійснюється із застосуванням андрагогічної технології; а також як складову системи неперервної освіти, результатом діяльності якої є підготовка спеціаліста гуманітарного профілю, спрямованого на подальше самовдосконалення. До фахівців гуманітарного профілю було віднесено вчителів початкових класів, філологів, істориків, психологів та соціальних педагогів.

Конкуренція на ринку праці вимагає від спеціалістів гуманітарного профілю наявності високого професійного рівня, застосування навичок організаційної роботи в гуманітарній сфері, комунікативних навичок, володіння комп'ютером та знання іноземної мови. Спеціаліст повинен володіти такими особистісними якостями, як відповідальність, комунікабельність, інтелект. Водночас традиційна організація навчального процесу у ВНЗ не сприяє набуттю таких якостей.

За професійним призначенням фахівець гуманітарного профілю готується до здійснення навчально-виховної, науково-методичної та організаційно-управлінської діяльності у різних типах вищих і середніх навчальних закладів. Ураховуючи професійне спрямування, майбутній фахівець гуманітарного профілю повинен володіти знаннями основних педагогічних і психологічних дисциплін; мати фундаментальні філологічні знання; володіти концепціями гуманітарних і суспільних наук.

Багатогранність і міждисциплінарний статус проблеми професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти вимагає її розгляду за різними рівнями методології науки.

Аналіз попередніх досліджень. Проблемам розробки проблем методології наукової діяльності присвячені праці П. Копніна, В. Краєвського, В. Лекторського, В. Садовського, Д. Чернілевського, В. Швирева, Г. Щедровицького, Е. Юдіна та ін. [1; 2; 3]. Методологія - це: сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в певній науці; вчення про методи

пізнання та перетворення дійсності. Методологія – це також концептуальний виклад мети, змісту, методів дослідження, які забезпечують отримання максимально об'єктивної, точної, систематизованої інформації про процеси та явища [2, с. 10 - 19].

Методологія дослідження професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти базувалася на таких методологічних принципах [4]:

1. Об'єктивності, який передбачає всебічне врахування факторів, які породжують те чи інше явище, умов, за яких дане явище розвивається, адекватності дослідницьких підходів і засобів, які дають можливість отримати істинні знання про об'єкт, передбачають виключення суб'єктивізму, однобічності й упередженості в підборі та оцінці фактів. Принцип об'єктивності ставить вимогу доказовості, обґрунтованості вихідних положень, логіки дослідження і висновків.

2. Принцип сутнісного аналізу передбачає співвіднесення у досліджуваних явищах зовнішнього, особливого й одиничного, а також розкриття законів їх функціонування, умов і факторів їх розвитку, можливостей цілеспрямованої їх зміни.

3. Генетичний - сутність якого полягає у розгляді факту або явища на основі аналізу умов його проходження, подальшого розвитку, виявлення моментів зміни одного рівня функціонування на інший.

4. Єдності логічного та історичного сприятиме розгляду еволюції професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти та особливостей її функціонування в сучасних умовах та прогнозування побільших шляхів розвитку.

5. Концептуальної єдності дослідження – спрямований на вироблення власних концептуальних підходів до професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти на

6. Єдності динамічного і статичного сприятиме виділенню статичних і динамічних параметрів професійної підготовки фахівця гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти в Україні.

Мета роботи полягає у детальній характеристиці професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти на рівні *загальнофілософської, загальнонаукової та конкретно-наукової методологій.*

Матеріал і результати досліджень. *Філософська або фундаментальна методологія* є системою діалектичних методів, які є найзагальнішими і діють на всьому полі наукового пізнання, конкретизуючись і через загальнонаукову, і через часткову методологію. Філософська, або фундаментальна методологія є вищим рівнем методології науки, що визначає загальну стратегію принципів пізнання особливостей явищ, процесів, сфер діяльності. Філософська методологія виконує дві функції. По-перше, вона виявляє сутність наукової діяльності та її взаємозв'язки з іншими сферами діяльності, тобто розглядає науку відносно практики, суспільства, культури людини. По-друге, методологія вирішує завдання вдосконалення, оптимізації наукової діяльності, спирається на розроблені нею світоглядні й загальнометодологічні орієнтири та постулати [5, с. 43-45].

Діалектика є методом пізнання природи, суспільства та мислення, фундаментальним науковим принципом дослідження багатопланової і суперечливої дійсності в усіх її проявах.

Щодо взаємозв'язку категорій загального, особливого та одиничного, то відповідно темі нашого дослідження *загальним* є трактування поняття про професійну підготовку фахівця у вищих навчальних закладах; *особливим* – професійна підготовка в умовах другої вищої освіти, а *одиничним* – професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти.

У філософському плані професійна підготовка фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти розглядається як об'єктивний процес, в основі якого лежать певні закономірності:

1. Обумовленість системи професійної підготовки потребам розвитку суспільства.
2. Відповідність змісту, форм і методів професійної підготовки рівню розвитку людинознавчих та суспільствознавчих наук, характеру й змісту праці вчителя, психолога та соціального педагога.
3. Саморозвиток та самовдосконалення майбутніх фахівців гуманітарного профілю у процесі професійної підготовки.
4. Взаємозв'язок цілей, функцій, змісту й методів професійної готовності студентів, які здобули другу вищу освіту гуманітарного профілю.
5. Залежність якості професійних знань, умінь і навичок від характеру, змісту, форм і методів організації навчально-пізнавальної, навчально-практичної, самостійної діяльності студентів.
6. Залежність змісту й методів професійної готовності від індивідуальних особливостей і досвіду дорослих студентів. Усі досягнення минулого були опрацьовані у вигляді діалектичного методу пізнання реальної дійсності, в основу якого було покладено зв'язок теорії і практики, принципи пізнаності реального світу, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного і суб'єктивного тощо.

Проблема становлення й визначення різних галузей гуманітарного знання розглядалася ще до появи інформаційного суспільства. У XX столітті Г. Гадамер – представник онтологічної герменевтики – намагався зблизити філософію і науку, нагадуючи про наявність сумісної межі – “людського життя”. Він спробував показати, що культурно-історична традиція має досвід різних пізнавальних способів ставлення людини до світу. І науково-теоретичне освоєння світу є не лише однією з пізнавальних позицій людського буття, оскільки істина пізнається не лише науковими методами. Серед позанаукових способів розкриття істини найважливішими філософ

вважав мистецтво, філософію та історію, оскільки специфіка гуманітарних наук полягає у належності до пріоритету пізнання того, хто пізнає [6].

На сьогоднішній день можна констатувати підвищення інтересу філософії до гуманістичної проблематики. Предметом осмислення стає буття людини та її самосвідомість, а сутністю філософії – відкриття людини її самої як об'єкта, що зазнає впливу зовнішнього середовища.

Отже, завданням філософії в контексті викликів сучасності є творення гуманістично зорієнтованої філософсько-світоглядної парадигми, в якій освіта була б реальним чинником гуманізації людства. Гуманізм інтерпретується як система поглядів на людину як на найвищу цінність, благо якої вважається критерієм суспільної оцінки, необхідною нормою відносин між людьми [7, с. 143].

Гуманістичний підхід до освіти дорослих розкрито у працях науковців С. Вершловського, В. Воронцової, Л. Лєсохіна та ін. [8; 9] як незавершений процес, який не підлягає суворому плануванню та обумовлений вимогами та потребами людини на різних етапах її життя.

Філософське осмислення професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю базувалося на гуманістичному підході, який розглядає становлення та вдосконалення цілісної особистості, яка прагне активно реалізувати свої можливості, здатна до усвідомленого й обґрунтованого вибору рішень у різних життєвих і професійних ситуаціях. Сутність педагогічної діяльності в контексті гуманістичного підходу передбачає її вдосконалення крізь призму особистісних структур педагогічної свідомості, які забезпечують на рефлексивній основі активне переосмислення всіх компонентів педагогічного процесу, змісту власної діяльності і суб'єктивних станів, навчально-пізнавальної діяльності учнів на основі самоорганізації процесу учіння.

Загальнонауковий рівень методології проблеми професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти базувався на історичному, системному та синергетичному підходах. Це забезпечило

цілісність, комплексність, структурність, цілеспрямованість і самоорганізацію дослідження.

Використання *історичного підходу* до вивчення професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти дає змогу з'ясувати передумови вивчення цього явища, його розвиток в історичному контексті та сучасний стан, допомагає виділити та охарактеризувати етапи професійної підготовки фахівця про здобутті другої вищої освіти, їх якісні особливості залежно від вагомих історичних подій в житті українського суспільства.

Системний підхід – один із головних напрямів методології спеціального наукового пізнання та соціальної практики, мета і завдання якого полягають у дослідженнях певних об'єктів як складних систем. Розробкою системного підходу займалися С. Архангельский, В. Беспалько, І. Блауберг, В. Краєвський, В. Сластьонін, Е. Юдін та інші вчені, що розглядали його як одну з форм загальнонаукового методологічного знання [10; 11]. Професійну підготовку фахівців гуманітарного профілю було подано як відкриту систему як є підсистемою неперервної та післядипломної освіти.

Багато з дослідників виокремлюють *синергетичний підхід* до освіти (В. Аршинов, В. Буданов, О. Вознюк, М. Каган, С. Шевельова та ін.) [12, с. 46]. Основні положення синергетичного підходу ми розглядаємо як методологічні засади для розкриття сутності процесу професійної підготовки фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти, його опису та оцінки за допомогою методів математичної статистики в педагогічному експерименті. Синергізм педагогічного впливу – результат комбінованого впливу всіх складових, коли сумарний ефект перевершує вплив поодиноких факторів – на наш погляд, забезпечує оптимізацію процесу підготовки вчителя.

3. *Конкретно-науковий* рівень методології являє собою сукупність специфічних методів кожної конкретної науки, які є базою для вирішення

дослідницької проблеми. *Конкретно-наукова* методологія професійної підготовки вчителів, психологів та соціальних педагогів базувалася на андрагогічному, аксіологічному та акмеологічному науковому підходах до вивчення явищ педагогічної дійсності.

Андрагогічний підхід являє собою методологічну основу освіти дорослих. Він спирається на розуміння андрагогіки як галузі педагогічної науки та являє собою сукупність певних методологічних принципів та методів навчання дорослих. Андрагогічний підхід є новою парадигмою в системі безперервного навчання та освіти дорослої людини, яка усвідомлює свої потреби і здатна задовольняти їх у своїй діяльності, яку сама планує й реалізує. У роботах Н. Протасової андрагогічний підхід розглядається як концептуальна основа розвитку системи післядипломної педагогічної освіти, і це пояснюється тим, що для дорослого, фахівця важливим є відчуття власної участі у будь-яких рішеннях стосовно нього, а не покладання на рішення інших; андрагогічний підхід базується на використанні внутрішніх сил та прагнень людини до саморозвитку, самовдосконалення [13, с. 38].

Аксіологічний підхід подає людину розглядає як найвищу цінність суспільства та самоціль суспільного розвитку. У цьому зв'язку аксіологія, яка є більш загальною по відношенню до гуманістичної проблематики, може розглядатися як основа нової філософії освіти і відповідно методології сучасної педагогіки. У центрі аксіологічного мислення знаходиться концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу. Вона стверджує, що наш світ - це світ цілісної людини, тому важливо навчитися бачити те загальне, що не тільки об'єднує людство, а й характеризує кожну окрему людину.

У сучасних умовах аксіологічний підхід є одним з основних методологічних принципів професійної підготовки майбутніх вчителів, психологів й соціальних педагогів, сутність якого полягає в орієнтації професійної освіти на формування у студентів системи загальнолюдських і професійних цінностей, що визначають їхнє ставлення до світу, до своєї діяльності, до самого себе як до людини і професіонала.

Теоретико-методологічні засади аксіологічної проблематики в освіті вивчаються багатьма дослідниками (І. Бех, Б. Гершунський, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремінь, А. Міщенко, В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова, Г. Щедровицький, А. Ярошенко та ін.) [14]. У сучасних умовах аксіологія розглядається як теорія цінностей, яка зосереджує увагу на загальнолюдських цінностях. На думку дослідників (В. Сластьонін, Н. Ткачова, Г. Чижакова, Г. Щедровицький та ін.), педагогічна дійсність як частина соціальної включає всю сукупність конкретних педагогічних явищ, які поєднуються приналежністю до цілеспрямованого процесу формування особистості людини. Педагогічні явища (суб'єкти освітнього процесу, його зміст, засоби, форми тощо) якісно відрізняються за змістом, визначеністю, що й зумовлює їхню педагогічну цінність. Педагогічна аксіологія визначається як галузь педагогічного знання, що розглядає освітні цінності з позиції самоцінності людини і здійснює ціннісні підходи до освіти на основі визнання цінності самої освіти [15, с. 99]. Цінності освіти тісно пов'язані з професійними, які посідають одне з провідних місць у системі цінностей людини.

Акмеологічні концепції розвитку професіонала подано у дослідженнях науковців (К. Абульханова-Славська, О. Анісімов, О. Бодальов, Г. Данилова, А. Деркач, О. Дубасенюк, В. Зазикін, Н. Кузьміна, Н. Кухарєв, А. Маркова, Л. Маришук, С. Пальчевський, Ю. Синягін та ін.). Окрім фундаментальних методологічних підходів (особистісного та діяльнісного) важливим для андрагогіки є *акмеологічний підхід*. Акмеологічний підхід – це система принципів, прийомів і методів, який базується на методологічних принципах і методах дослідження, вирішенні практичних завдань, пов'язаних з розвитком дорослої людини які забезпечують можливість її успішної самореалізації [16; с. 5]. Акмеологічний підхід як базисна методологічна програма характеризується прогностичністю, оскільки орієнтує дослідника на прогноз якісного результату в підготовці педагогічних працівників, на аналіз продуктивності сучасного досвіду підготовки педагога й виділення перспективних ідей, чинників, під впливом яких він складається, на вивчення

акмевершин у педагогічній діяльності, на проектування продуктивних моделей професійної діяльності.

Висновки. Отже, представлений методологічний базис дозволяє всебічно дослідити професійну підготовку фахівців гуманітарного профілю в умовах другої вищої освіти як комплексну наукову проблему та спрогнозувати варіанти її подальшого функціонування, а саме:

1. Адаптивність системи другої вищої освіти передбачає її спрямованість на швидку адаптацію до соціальних запитів відповідно до потреб у фахівцях гуманітарного профілю. З цією метою доцільно постійно проводити моніторинг регіональних потреб у фахівцях гуманітарного профілю. У сучасних умовах важливо готувати професійно мобільного фахівця, який за необхідністю може перекваліфіковуватися або змінювати професію.

2. Інтегрованість у світову систему підготовки фахівців гуманітарного профілю завдяки модернізації вищої освіти України відповідно до Європейських стандартів, розширенню академічної мобільності студентів. У контексті приєднання України до Болонського процесу доцільно розширювати співпрацю в вищих навчальних закладах зарубіжних країн щодо отримання студентами спільних дипломів, зарахування кредитів за Європейською кредитно-трансферною системою (ECTS).

3. Неперервність полягає в тому, що система другої вищої освіти є підсистемою освіти дорослих яка забезпечує можливості студента у подальшому професійному самовдосконаленні себе як фахівця, а також і можливості професійної підготовки за природничим чи технічним напрямом.

4. Надання соціальних пільг щодо оплати за навчання в системі другої вищої освіти педагогічним працівникам, які першу вищу освіту здобували за контрактною формою.

5. Впровадження дистанційної форми навчання при здобутті другої вищої освіти гуманітарного профілю. Поширення новітніх технологій сприяє

більшим можливостям он-лайн взаємодії між викладачами та студентами (проведення інтернет-конференцій, семінарів тощо).

Література

1. Краевский В. В. Методология педагогики : пособие для педагогов—исследователей / В. В. Краевский. — Чебоксары : Изд-во Чуваш. ун-та, 2001. — 244 с.
2. Чернілевський Д. В. Методологія наукової діяльності : навч. посіб. / Д. В. Чернілевський. — 2-ге вид., доп. — Вінниця : АМСКП, 2010. — 484 с.
3. Юдин Э. Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки / Э. Г. Юдин. — М. : Наука, 1978. — 391 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний редактор В. Г. Кремень. — Київ : Юрінком Інтер, 2008. — 1040 с.
5. Габолич А. Основы научных исследований : підруч. для студентів вищ. навч. закл. / Габолич А. — Київ : ДУІКТ, 2006. — 174 с.
6. Гадамер Г. Истина и метод : пер. с нем. / Г. Гадамер ; общ. ред. и вступ. ст. Б. Н. Бессонова. — М. : Прогресс. 1988. — 704 с.
7. Моложанова С. В. Гуманизм к новой системе ценностей / С. В. Моложанова. — Минск : Беларуск. наука, 1998. — 364 с.
8. Воронцова В. Г. Гуманитарно-аксиологические основы постдипломного образования педагога / В. Г. Воронцова. — Псков : ПОИКРО, 1997. — 421 с.
9. Лесохина Л. Н. К обществу образованных людей...: теория и практика образования взрослых / Л. Н. Лесохина ; ИОВ РАО. — СПб. : ИОВ РАО : Тускарора, 1998. — 273 с.
10. Беспалько В. П. О возможностях системного подхода в педагогике / В. П. Беспалько // Советская педагогика. — 1990. — № 7. — С. 59—60.
11. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Блауберг, Э. Г. Юдин. — М. : Наука, 1973. — 270 с.
12. Вознюк О. В. Розвиток вітчизняної педагогічної думки: синергетичний підхід / за ред. проф. П. Ю. Сауха. — Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. — 184 с.
13. Протасова Н. Г. Теоретичні основи навчання державних службовців у системі підготовки та підвищення кваліфікації : [навч.-метод. посіб.] / Н. Г. Протасова. — Київ : Вид-во УАДУ, 2000. — 160 с.
14. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі : монографія / В. Г. Кремень ; АПН України. — 2-ге вид. — Київ : Знання України, 2010 — 520 с
15. Сластенин В. А. Введение в педагогическую аксиологию : [учеб. пособие для студентов высш. пед. учеб. заведений] / В. А. Сластенин, Г.И. Чижакова. — М. : Академия, 2003. — 192 с.

16. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / Деркач А. А. — М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : МОДЭК, 2004. — 752 с.